

Trans besede

Skoraj vsaka akademsko saturirana knjiga ali članek o transspolnih ljudeh v anglofoni znanstveni produkciji se začne z razpravo o opredelitvi najpogosteje in v zadnjem desetletju poenoteno rabo uveljavljenega izraza *transgender*, ki je večinoma rabljen v pridevniški (*transgender person(s)*, *transgender people*, okrajšano *trans person(s)*, *trans people* v smislu 'transspolna oseba', 'transspolni ljudje', 'trans oseba', 'trans ljudje'), redkeje v starejši deležniški (*transgendered person(s)*, *transgendered people* v smislu 'transspoljena oseba', transspoljen- ni ljudje') in nikoli v samostalniški obliki (*a transgender* v smislu 'transspolnik'/'transspolnica' ali množinski *transgenders*, 'transspol- niki'). V slovenščini se transspolno izrazoslovje najverjetneje prvič obveščeno pojavi leta 1999 s prevodom pomembnega anglofonega dela za transspolno teorijo in avtobiografijo *Spolni izobčenci* ameriške dramatičarke, pisateljice in aktivistke Kate Bornstein, ki je sama prehodila še dokaj neuhojeno pot (samo)razkrivanja trans ženske, ki jo sicer opiše kot pot prehajanja (*passing*) od heteroseksualnega moškega do lezbične postoperativne transseksualke. Gre za prvi in doslej pravzaprav še vedno edini prevod v slovenščino nekega tujejezičnega temeljnega dela, ki se v zbiru dnevniških zapisov, poezije, kritičnih razmislekov in teorije spola posveča obravnavi transspolnega pojava. V njem se je bralstvo v Sloveniji na prelomu

tisočletja lahko prvič seznanilo s pridevnikom 'transspolen' (poenoteno preveden iz dveh pridevniških rab v izvirmiku, *transgender* in *transgendered*) v različnih besednih zvezah (na primer *transspolni slog/transgender style/transgendered style*, *transspolna izkušnja/transgendered experience*, *transspolni ljudje/transgendered people/transgendered folks*, *transspolna oseba/transgender person*, *transspolni položaj/transgender status*, *transspolne teme/transgender issues*, *transspolna življenja/transgendered lives*, *transspolni odnos/transgendered relationship*, *transspolni glas/transgendered voice* ipd.); iz nove, drugačne, pravzaprav transseksualne perspektive se je lahko seznanilo s pridevnikom 'transseksualen' (v različnih zvezah) in samostalniki 'transseksualka', 'transseksualci', 'predoperativni transseksualci', 'postoperativni transseksualci', 'neoperativni transseksualci', 'netransseksualci', 'transseksualci iz-žensk-v-moške', 'transseksualke iz-moških-v-ženske', 'transseksualnost', 'transseksualizem'. Ko te izraze zapisuje transseksualna oseba, dobijo drugo kvaliteto, kakor če jih v imenu ali mimo imena transseksualnih oseb izrekajo medicinske avtoritete in zapisujejo tabloidi. Omenjeni izrazi se v knjigi pojavljajo kar nagósto. Potem pa so tu še redkejši in zanimivejši izrazi in zveze, ki se morda v delu pojavijo le enkrat ali parkrat, na primer 'ljudje, ki so živeli kot drugi spol' (*people who lived cross-gendered lives*), 'brezspolni ljudje' (*genderless people*), 'spolni prestopniki' (*gender transgressors*), 'spolni transcendentni' (*gender transcendants*), 'spolni odpadniki' (*gender outcasts*), 'kamp' (*camp*), 'trans-spol' (*trans-gender*) in 'transspolniki' (*transgenders*). Za naš uvodni ozir sta posebej zanimiva zadnja dva: prvi zato, ker se v nadaljnjih slovenskih rabah skorajda ne pojavlja več, čeprav bi bil semantično koristen pri tematizaciji spola kot kategorije, in drugi, ki iz prvotno ozkih emancipirajočih miljejev kasneje zavije na kaj čudno prostrana medijska pota, kjer v slovenskem množičnem tisku dobi nove, bolj problematične podtone.

V slovenščini se je za izraz *transgender* uveljavila predvsem skovanka *transspolnost*, ne pa denimo krajša skovanka *transspol*, ki bi načeloma lahko bila rabljena deloma sopomensko, deloma pomensko distinktivno. Oba izraza bi se lahko uporabljala ločeno, kombinirano, distinktivno, komplementarno ali palimpsestno, hkrati pa nam oba sprožata določeno konceptualno nelagodje. Predstavljamo si, da deseksualizirano fenomenalizirajoč izraz 'transspol' bolj označuje spolni pojav oziroma kategorijo/vrsto/tip *spolskosti*, seksualizirajoče genderiziran izraz 'transspolnost' pa bolj meri na spolno lastnost oziroma značilnost/sklop značilnosti spolnega stanja ali identitete. Zdaj ko smo obelodanili izvor našega nelagodja v zvezi z razpetostjo med obema izrazoma in pomeni, ki naj bi jih zastopala, si drznemo tudi misliti, da je mogoče oba izraza pisati in misliti na več kot le dva načina: *transspol/transspolnost*, *transspol*, *transspolnost*, *transspol(nost)*, *(trans)spolnost*, *trans(spol)nost*.

transspol + *transspolnost* = *trans(spol)nost*

Zapis *transspol/transspolnost* predpostavlja njuno kombinirano pojmovno enakovrednost, vendar tudi stalno ohranjajočo vsebinsko distinktivnost, ki na oblikovni ravni sicer lahko vzbuja domišljijo o njuni izenačujoči sopostavljenosti, a predpostavlja še kaj drugega; predpostavlja nezamenljivost oziroma nenadomestljivost glede njihovih pomenov, lahko napoveduje potencialno ločeno rabo pri izpostavljanju ločljivih pomenov v posameznih primerih, lahko pa nas konceptualno drži v nekem dualističnem zapredku, ki ne obeta, da bo popustil in nas izpustil.

Zapis *transspol* očitno v ospredje postavlja kategorialno razsežnost *transspolnosti*. Bližje je lahko tistim, ki *transspolne* identitete vidijo ali želijo videti na ravni situiranih *spolskih* kategorij, moteč pa za tiste, ki *transspolne* identitete povezujejo z nečim, kar je ali bi moralo biti ali zavedno ostati onkraj slehernega kategorijskega zamišljanja in umeščanja.

Zapis *transspolnost* v ospredje postavlja identitetno razsežnost transspola. Daje vtis, da transspol ni nekaj danega, rojenega, narojenega, vrojenega, ampak narejenega, povzročenega, pridobljenega, zapredenega, soustvarjenega, a lahko zmotno napeljuje tudi na spolnost v smislu seksualnosti.

Zapis *transspol(nost)* izpostavlja komplementarnost, a daje prednost kategorialni opciji pred identitetno, transgenderizirajoči/transseksizirajoči perspektivi pa pred seksualizirajočo. Pravzaprav predpostavlja, da je mogoče s prednostno naznačeno kategorialno transgenderizacijo/transseksizacijo zamejiti seksualizirajoča branja transspolnih identitet in proizvesti deseksualizirane učinke na transspolnosti.

Zapis *(trans)spolnost* izpostavlja komplementarnost, a daje prednost identitetni opciji pred kategorialno, seksualizirajočemu podtonu pa pred transirajočim tonom. Z vidika genderizma je morda zadovoljiv, z vidika transgenderizma pa manj, saj pri transspolnih ljudeh postavlja v oklepaj ravno tisto »nekaj čez«, zaradi česar niso cispolni in zaradi česar ne moremo trditi, da so cispolni.

Zapis *trans(spol)nost* pa nas izzove v tem, da transnost in transgresivnost spola začnemo misliti na njegovem spodnesenem temelju. Vidimo, da imajo vsi ti zapisi svoje prednosti in slabosti, šibkosti in omejitve, ko ji skušamo misliti kot pojmovne kategorije. A domišljamo si, da se prav s slednjim najbolj odpira možnost transgresivnega mišljenja, na podlagi katerega se pogled na transspol/transspolnost lahko nekoliko razbremeni obteženosti z njunim siceršnjim spolskim/spolnim temeljem. Ta zapis nas pripravi na misel o tem, kako bi bilo, če bi se lahko odmaknili od vseh dediščin spola kot neobhodne usode, naravne danosti, biološkega imperativa, družbene zaznamovanosti in kulturnega podatka. Nekaj nam pravi, da s tem zapisom pričaramo največjo možnost za vnos dvoma v nemožnost, da bi lahko o tem, kar smo imeli ali imamo za neizogibljiv in nedvomljiv del sebe, mislili ne le na transspolen, ampak tudi brezspolen, postspolen in posttransspolen način.

Po tem kratkem besedotvornem ekskurzu v zapis osrednjega pojma naše teme je nemara še jasneje, zakaj skozi celotno delo tako angleški krovni izraz *transgender* kakor slovensko uveljavljeno tvorjenko *transspolnost*, kadar ju rabimo v splošni samostalniški obliki, jezikovno, oblikovno in konceptualno prevajamo kot *trans(spol)nost*. O nekaterih svojih zadregah in zadržkih v zvezi s poimenovanjem transspolnega pojava pa nameravamo podrobneje spregovoriti v nadaljevanju.

Po nam znani evidenci se je izraz 'transspolnost' prvič zapisal sociologinji, prevajalki, pisateljici in lezbični aktivistki Suzani Tratnik v spremni prevajalski notici k prevodu že omenjenega znamenitega dela *Spolni izobčenci*: »Ločevanje spolnega (v zvezi s spolom) in seksualnega (v zvezi s seksualnostjo) je pomembno še za razumevanje dveh pojmov – transseksualnost (*transsexuality*) in transspolnost (*transgenderism*)« (Tratnik 1999, 222).¹ Vidimo, da se pri tem zapisu zgodi drobna konceptualna napaka, ki verjetno izhaja iz tega, da so v tistem času tudi v referenčnih anglofonih delih bili ti izrazi precej šibkeje semantično kodificirani in konceptualno stabilizirani, kakor so danes: če *transseksualnost* in *transsexuality* označujeta medicinski opis in medikalizirano legitimacijo specifičnega pojava spolne neskladnosti in odklonskosti, s čimer se ju odmakne od *transseksualizma* in besede *transsexualism* (z dvojnimi možnimi pomenom – v smislu psihiatrične diagnoze, ta pomen je v rabah tega izraza prevladujoč, in v filozofskem smislu ideološkega mehanizma produkcije transseksualnosti), pa *transgenderism* ni *transspolnost* (*transgenderness*), ampak prej *transgenderizem* (torej konceptualni aparat, ki je potreben za ideološko operacionalizacijo

---

¹ V njeni recenziji angleške izdaje *Gender Outlaw* (1994), objavljeni v znanstveni reviji *Delta*, še ni najti izraza 'transspolnost' (Tratnik 1996, 169–170).

trans(spol)nosti, torej aparat, ki omogoča, da trans(spol)nost sploh zagledamo kot trans(spol)nost, je pa izraz *transgenderism* podobno kakor *transsexualism* dobil tudi svojo odbojno stigmatizirajočo konotacijo, o čemer bo še govora).

Z omembo možnega obstoja pojmovne distinkcije transspol/transspolnost v slovenskem jeziku nismo želeli proizvesti dvoma, da spol (še) ni identiteta; trdimo le, da gre za pomenljive pomenske nianse v organizaciji in sidranju spola kot kategorije in identitete, torej na ravni tipskosti (spolskosti) in lastnosti (spolnosti). Čeprav spolske kategorije omogočajo bolj okrepljeno identitetno sidranje v spole kot uveljavljene zamišljene skupnosti, kar lahko posledično vodi v spolne ortodoksije, denimo v to, da se procesi tvorjenja spolnih identitet v okviru uveljavljenega spola kot kategorije zdijo enotni in zaključeni, pa ne želimo trditi, da spol kot kategorialni aparat nujno in zmeraj proizvaja le nerefleksivne, uniformne in regulirane spolne identitete. Do identitetnega sidranja v uveljavljene spolske kategorije in skupnosti smo lahko in moramo biti kritični, ne moremo pa kar odmisлити drugačnih, neortodoksnih scenarijev, ki jih spol kot heterodokсна kategorija vendarle tudi omogoča. Spolske kategorije so lahko viri in okviri za produkcijo spolnih ortodoksij, ki svoje skrepenele scenarije za enoznačno ali celo pravoverno uprizarjanje spola predstavljajo kot edine možne in veljavne, a so lahko tudi viri in okviri za produkcijo spolnih heterodoksij, ki omogočajo transgresijo spola in pluralizem spolov. Jasnó je, da nas spol ne spoli enako, ko nas spoli kot gotova in izdelana kategorija oziroma (uveljavljen) kategorialni aparat in ko nas spoli kot skupek (po možnosti neetabliranih) spolnih lastnosti/identitet. V prvem primeru obstaja večje tveganje, da nas spol (tipološko gledano katerikoli, torej tudi transspol) ospoli kot »dana« esencialna entiteta, medtem ko je v drugem primeru to tveganje